

У2
Я77

4/р

ВОЛОДИМИР
ЯРОШЕНКО

СТЕП

ВОЛОДИМИР ЯРОШЕНКО

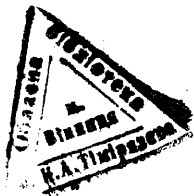

СТЕП

ПОЕЗІЇ

**Видавництво художньої літератури
«Дніпро» Київ — 1968**

У2
Я77

676721

Київська книжкова фабрика «Жовтень»

7-4-2
88-68M

ВІД СИМВОЛІЗМУ ДО РЕАЛІЗМУ

Володимир Мусійович Ярошенко (1898—1937) як поет, байкар, прозаїк, драматург, літературний критик, кіносценарист — одна з помітних постатей в когорті діячів української літератури першого післяжовтневого десятиріччя. Його творчість бере початок на роздоріжжях українського декадентства і завершується на шляху творення літератури соціалістичного реалізму. Ця творчість не зовсім рівна за змістом і формою, багато чого в ній має значення як документ літературного тогодення... Та кращими своїми зразками поетичні твори приваблюють відвертою, непідкупною щирістю, своєрідним художнім баченням світу.

Народився Володимир Ярошенко 5 червня 1898 року в селі Яхники, Лохвицького повіту на Полтавщині, в сім'ї вчителя, який прожив довге життя і за свою працю був нагороджений у 1948 році орденом Трудового Червоного Прапора. Рідна природа, селянські діти, книги, пісні матері, вимог-

ливість батька — такі різноманітні впливи, що формували майбутнього письменника. Закінчив сільську школу в Яхниках, потім реальну — в Лохвиці. Певне, під впливом російських символістів пробує також писати вірші, з яких один був надрукований у місцевій газеті (1915). Через два роки в Лохвиці виходить його збірка поезій «Стихи». В цей час Ярошенко навчався в Київському комерційному інституті, який довелося залишити на другому курсі.

1918—1919 роки — час перебування Ярошенка в гущі складного літературно-мистецького життя Києва. Він бере активну участь у роботі журналу «Мистецтво», разом з В. Елланом, В. Коряком, М. Семенком та іншими видає збірник «Веснянка» тощо. Поет в цей час готував до друку коротку історію української літератури — підручник для робітничих літературних студій.

З кінця 1918 року В. Ярошенко зближується з літературно-мистецьким угрупованням «Музагет», яке об'єднало в основному митців з виразно символістичними тенденціями. На початку 1919 року під такою ж назвою вийшов і журнал, де поет вмістив вірші «День», «Ніч», «Однаково, байдуже

і безжурно». Незабаром з'являється його книга «Світотінь» (1918), а потім — «Луни» (1919), в яких поет віддав данину символізму.

Поезії були переважно учнівські, надумані, хибували манірністю. Критики справедливо бачили впливи на них поезій К. Бальмонта, І. Северяніна, а також М. Семенка. Поет ігнорує громадянські мотиви, вдається до штучних образів-символів, виявляє глибокий індивідуалізм і занепадництво («Ми», «Томлені душі», «В царстві книг», «Мереживом тонким» та ін.).

Однак вже в цих збірках поряд із журним оспівуванням свого власного «я» («Я один, я одинокий, я бентежний, я сховався за витвори свої»), різних Лун, Свічад, Ясноликого, Прозорого тощо можна помітити, хоч невиразне, прагнення поставити над усе людину-творця («Залякана в повітрі блудить блакить»), переглянути власну попередню творчість («Коли подивлюсь на написане мною»). Поет творить сюжетні вірші, збагачує лексику, урізноманітнює віршові форми. Фольклорна образність, ритмомелодика відбилися на деяких його віршах циклу «Веснянка».

В цей час він зайняв позицію «наївного машино-

борця», а це було причиною нелегких душевних мук, ідейних хитань. Він то побоюється міста з його трамваями, прожекторами, туманами, що «приссались до панелі», то, навпаки, твердить, що «вкохався в улиць міцностінні жили», любить місто «грізно, владно, карно».

В 1919 році В. Ярошенко на деякий час, після самоліквідації «Музагету», вступає в контакт з футуристами, виступає з окремими статтями, де загалом симпатизує семенківському «бунту» проти мистецтва. Та вже з кінця 1919 року поет відходить від літературної діяльності і аж до половини 1922 року поринає в громадсько-політичну роботу. В цей час він проживає в Білій Церкві, де входить до складу повітового ревкому, працює у відділі народної освіти. Майже рік (1922—1923) на запрошення комнезаму села Трушки, Білоцерківського району, працює вчителем математики в семирічній школі. З середини 1923 року він — завідуючий відділом «Голос села» київської обласної газети «Більшовик».

Новий період своєї діяльності Володимир Ярошенко розпочав з «Листа до редакції», в якому висловлює бажання перебувати в літоб'єднанні

панфутуристів, заявляє про свій розрив із залишками «Музагету».

Одним із виявів симпатій В. Ярошенка до футуризму був його вірш «Жовтневий плакат», надрукований в «Жовтневому збірнику панфутуристів» (1923).

Вчителювання, робота журналіста поглибили інтерес поета до життя і народної творчості. Однак ці спроби декларування програмних настанов панфутуризму заперечуються творчою практикою В. Ярошенка. Це знайшло вияв у сатирико-гумористичних поезіях і байках поета, з яких понад п'ятдесят було надруковано в газеті «Більшовик». Вже в 1924 році вони були видані окремими збірками: «Що й до чого», «Через решето». Минуло два роки, і більшість з них було перевидано (зб. «Байки», 1926).

1923—1925 роки в житті В. Ярошенка були переломними. Він пише багато і в різних жанрах. Мало не щотижня в газетах і журналах виступає не тільки з ліричними поезіями, критичними статтями, рецензіями на книги і журнали, але й з гумористичними віршами-агітками, віршованими і прозовими фейлетонами, частушками, піснями тощо.

Для Володимира Ярошенка тих років місто і село однаково близькі, бо скрізь він бачить будівництво світлого майбутнього — соціалізму. Поет від міста взяв «натхнення, революційне і живе» гасло «іти вперед», він впевнений, що радянське село слідом за містом «ступа, напруживши чоло». Відтворенню нового життя на селі присвячено немало віршів. Їх автор радий найменшим проявам активності селян, зросту їх свідомості: він з тими, хто «на комсомольський на манер повінчався», хто «взяв курс навесні — на артіль» («Комсомольська», «Земля — не хліб'я»). Поет з любов'ю змальовує образ комнезамівця, колишнього наймита, якого всім селом послали вчитися на робітфак, хоча значення цього слова ні він, ні селяни так і не знають («Костомаха»). Українську радянську поезію початку 20-х років В. Ярошенко по-своєму збагатив образами селянина-наймита, комнезамівця, сількора, радянського кооператора, жінки-активістки. Перебуваючи у вирі народного життя, він помічає ознаки нового, радянського побуту, пристрасно опоетизовує людей праці:

Ех, і вольної ж волі,
Як тих братів на світі,

Як колосків на полі,
Як васильків у житі,
Як лук у гаю...
Я там був, і бачив, і знаю.
(«Свято врожаю»)

Бореться поет і з селянською темрявою, забобонністю, пияцтвом, пропагуючи значення освіти, громадської діяльності на благо народу, підтримує нові починання в житті села, насамперед селянського активу, зміцнення ролі сільрад, кооперації, викриває куркулів, непманів, попівство. В кращих віршах його думка незмінно повертається до проблеми колективізації, у вирішенні якої він бачить єдиний вихід для комнезамівської бідноти. Свої перші збірки цього періоду, окремі вірші поет присвячує бідноті, комітетам незаможників. Про ці справи він намагається говорити з селянином його ж мовою:

Не важно обрати Раду,
Важно: буде яка?
Треба проводить громадою
Комуніста-більшовика,
Селянина-незаможника,
Бабу, що мудра така,
Чесного, письменного, підходящого
Середняка!

(«Що важно?»)

Твори відзначаються злободенністю, розумінням перспектив соціалістичного будівництва, простою, дохідливою формою, свідомим використанням елементів бурлеску. Все це ріднить їх із кращими зразками масової революційної поезії того часу, а також з гуморесками та байками В. Еллана, С. Пилипенка, В. Поліщука.

На 1923—1925 роки припадає розквіт байкарського таланту В. Ярошенка. Твори цього жанру складають основну частину збірок «Що й до чого», «Через решето», «Байки». Вони висунули поета в ряд зачинателів української радянської байки. Ці твори загалом високо оцінила і тодішня критика — переважно в коротких рецензіях, оглядах, іноді з приводу дискусії про байку, що розгорілася в той час.

Кращі байки Володимира Ярошенка мають соціальний зміст. Вони спрямовані проти куркульства, відкритих і прихованих ворогів Радянської влади, бюрократів, відсталих керівників тощо. Немало у байкаря і творів на побутову тематику. В основі їх фабул — факти із життя сучасного села.

Деякі алегоричні образи осмислюються байкарем по-новому, а це вносить іншу якість у стару бай-

кову схему. В окремих байках алегоричність зведена до мінімуму.

Індивідуалізуючи мову персонажів, поет у байках і сатиричних віршах часто вдавався і до «зниження» стилю, як тоді писали, «під мужика». В такому випадку в його творах з'являються суто діалектні слова чи вирази, просторіччя та русизми. Це характерно як для мови персонажів, так і для авторської.

За жанровими ознаками його байки можуть бути поділені на кілька різновидів, кожен з яких наближається то до віршованого оповідання, то до невеликої повісті, то до фейлетону.

Окрему групу творів 1923—1925 років могли б скласти сатирико-гумористичні поеми В. Ярошенка («Екало», «Поема про рака», «Царинник Мина з України»). Поет вдається то до символічного образу-розвінчання антирадянських сил, то створює конкретні типи націоналістичної контрреволюції, то робить спробу подати «ходіння по муках» селянина-середняка на шляху до колективного господарювання. Якоюсь мірою до цих творів належать також і «серйозні» поеми («Сількор Чамата», «Гарасько»), хоча й тут не обійшлося без

використання гумористичних засобів. На ці ж роки припадають і спроби поета в жанрі пародії, з яких більшість була опублікована.

1924 року Володимир Ярошенко виступає і в драматичному жанрі. Тоді виходить його п'єса-агітка «Кооперативна мобілізація», жарт на одну дію, де відтворено дружні зусилля голови кооперації, комнезамівців, мболоді села в боротьбі за налагодження радянської торгівлі, проти засилля куркулів. У 1926 році письменник спробував свої сили в комедії. Він пише п'єсу «Шпана», яка хоч і не була опублікована, проте кілька місяців у сезоні 1926 року з успіхом ішла в театрі «Березіль».

Успіхові загалом посередньої п'єси сприяли значною мірою винахідливе художнє оформлення і акторська гра А. Бучми, М. Крушельницького та ін.

У тодішній пресі («Більшовик» від 28 листопада 1924 року) знаходимо повідомлення про те, що В. Ярошенко працює над книжкою «Вилами по...», п'єсою «Донкіхоти», пише твір про інтелігенцію тощо.

Перехід В. Ярошенка до гумору й сатири був розцінений деякими критиками та письменниками

(М. Зеров, П. Капельгородський) як явище, характерне для періоду непу.

Працюючи в 1924—1925 роках відповідальним секретарем журналу «Глобус», він збирається видати нову збірку віршів під назвою «Серце» і публікує з неї кілька циклів («Степи», «Осінь», «Шкіци») та окремі поезії переважно в журналах «Життя і Революція», «Глобус».

Поет відійшов від участі в футуристичних літературних угрупованнях, був тимчасово у об'єднанні «Марс» (1926), після чого залишився осторонь будь-яких літературно-мистецьких груп. Дехто з критиків розцінив це як «позицію середняка» (Я. Савченко), інші вважають його близьким до поетів-песимістів типу Д. Фальківського, але відмінним від нього своєю врівноваженістю. Дійсно, роки непу, розчарування в символізмі та футуризмі, складність літературної дискусії відбилися на не зовсім сформованому світогляді поета, залишили болючу рану в душі, проте не пасивність, не «середня лінія» визначають пошуки поета. Збагачений літературним досвідом, він іноді повертається до своїх давніх тем, але доповнює їх враженнями нового часу. З'являються інші мотиви,

міцніє загальне лірико-філософське спрямування його творчості. Трапляються при цьому і значні прорахунки, що певною мірою пов'язано також із складною літературно-мистецькою боротьбою другої половини 20-х років.

Поет знову повертається до проблеми взаємин міста й села.

Город, город! Я до тебе,
Щиросердий, притуливсь,
Я приніс тобі од степу
Запах піль і подих тирс...
І ревниво, з-під посмішки
Нагадать дозволь тобі,
Що є степ, з якого пішки
Сам до тебе я прибіг.

(«Степи»)

Це своєрідна поетична поза, що особливо помітно у вірші «Не покаєння і не гнів», який може бути віднесений до «програмових» у збірці «Серце». Справді, чому це «шлях моїх дідів захряс такими манівцями», яке це «минуле, як зараза, труїть нам тіло й серце, дамокловим звисає лезом» — важко здогадатися. Такий нахил до переоцінки свого попереднього життя характерний і для інших поетів-

інтелігентів, які прийшли до служіння справі революції з певними труднощами. Разом з тим скромність, усвідомлення себе як звичайного поета, що робить в міру своїх сил, характерне для В. Ярошенка. Звертаючись до рідного народу, він проголошує вірність його ідеалам, полемізує з тими, хто не вірить у щирість його переконань. Поет «серцем в Жовтень порина», революція для нього — святиня.

Моя колиско! Мій народе!
Ти моя совість і душа,
Без тебе й сонце не зіходить
І в путь без тебе не руша...
І я без тебе так порожній,
Що хто б мене такого взяв?

Нехай впаду ж, як крапля кожна,
Під твій Жовтневий пароплав.
Хвилюйтесь, води! Вал за валом!
Несіть човни в незнані дні,
Й свої над судним пароплавом
Я скромно запалив огні.

(«Жовтень»)

Одним із перших в українській поезії він робить спробу створити образ В. І. Леніна як вождя світового пролетаріату, титана думки, генія людства.

Ленін — Комуністичної партії орбіта,
Ленін — Вождь і Ленін — Учитель!
Ленін — серце світових мас.
Ленін — не вкладається в розуміння,
Як не вкладається простір і час.
(«Революції в сьомий рік»)

Всі надії поет покладає на молодь, якій завершувати розпочату батьками справу; молоді належить майбутнє, бо «вірте, думав не про нас, а про дітей товариш Ленін» («Шкіци», з книги «Серце»). Може, найпалкішим виявом віри митця в перемогу соціалізму, в торжество нового життя є вірш «Сину».

В кінці 20-х років В. Ярошенко виступає переважно як прозаїк. Окремі його оповідання були надруковані ще в газеті «Більшовик» (1924), а уривок з роману «За вугілля, за нафту, за метал» з'явився в тому ж році у журналі «Глобус». Пізніше успіхом у читачів користувалася повість В. Ярошенка «Гробовище» (окремим виданням вийшла в 1922 році) — цікава спроба детективно-авантюрного жанру на матеріалі селянського та армійського життя тих років. Твір приваблював захоплюючим сюжетом, динамічним розвитком дії,

симпатичною постаттю головного героя. Разом з тим, як зазначали критики, у повісті було немало схематизму, «копійчаних жахів», зривів «у пінкертонівщину» тощо. Подібний недолік характерний і для оповідань його збірки «Кримінальна хроніка», що вийшла 1929 року.

В останнє десятиріччя В. Ярошенко ще більше відходить від поезії. Він працює редактором, а потім завідуючим сценарним відділом Київської кінофабрики. Письменник то здійснює переробку п'єс «Пошились у дурні» М. Кропивницького, «За двома зайцями» М. Старицького (1928—1930), то видає окремою книжечкою дитячу поему «Мацапура» (1929), то пише за літературними джерелами окремі кіносценарії («Земля», «В заметах», а разом з Д. Загулом — «Слово о полку Ігоревім»). З'являються його поетичні переклади, особливо з М. Некрасова. В 1937 році він робить переклад поеми «Кому на Русі жити добре».

Неповних двадцять років працював В. Ярошенко на ниві української літератури. Радянська дійсність, участь у соціалістичному будівництві допомогли йому подолати символістське минуле і в кращих творах утвердитись на принципах

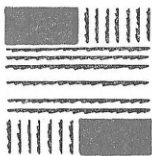

реалізму. Він став одним із творців радянської байки, перетворивши її на дійовий засіб агітації за нове життя. В інтимній, філософській ліриці поета переважає критичне начало, проте значне місце в ній посідають і спроби дати позитивний образ ліричного героя, наділеного вірним розумінням перспектив будівництва нового життя. В. Ярошенко створив чудові зразки пейзажної лірики, джерела якої струмують з глибин народної творчості.

Нерівним був творчий шлях В. Ярошенка (в цьому певною мірою переконається читач цієї книги, в якій зібрано кращі, хоч і не зовсім рівноцінні, поезії та байки В. Ярошенка 1919—1929 років), але як представник кращої частини інтелігентів-літераторів він знайшов у собі хист і сили стати активним учасником літературного процесу на Україні 20-х років, посісти певне місце в українській радянській літературі періоду її становлення.

Петро ОРЛИК

ЛІРИКА

БАЙКИ

Ну, хоч така дрібна, як я:
«Я Революцію обтяжив
І в Революції застряг?!»
Моя колиско! Мій народе!
Ти моя совість і душа,
Без тебе й сонце не зіходить
І в путь без тебе не руша...
І я без тебе так порожній,
Що хто б мене такого взяв?
Нехай впаду ж, як крапля кожна,
Під твій Жовтневий пароплав.
Хвилюйтесь, води!

Вал за валом!

Несіть човни в незнані дні,
Й свої над судним пароплавом
Я скромні запалив огні.
Горіть! Горіть! А я не плачем
Пробої серця заторю,
Для себе нишком, що призначив,
Для Революції спалю!

А вам!

Хай тільки необхідність

*Вис в Революції і зна,
Скажу:
— Яка сумна подібність:
Підводні камні й мілізна!*

1925

Із збірки «СВІТОТІНЬ» (1918)

ЗИМА

*Проти мого вікна дріма дебелий граб,
Мов сніжаний вівтар чи сніжана каплиця,
На кожному сучку горбляться пальці лап,
Одягнені немов у білі рукавиці.*

*Метуть сніги з різдва — шляхи
на Новий рік
По заячих слідах, по ранковій поросі.
Стоїть ставок стрункий, мов виметений тік,
І дні стоять такі сліпучі і хороші.*

*Настане синя ніч — синіє білий сніг,
І кругом замерза вода у ополонці,
І місяця сіяє вигострений ріг,
Мов бризок золотий закриженого сонця.*

* * *

*Ранком, ранком зо світанком
Встану, встану я,
Поле, поле — жовтим морем
Перейду поля.*

*Манівцями-стежечками:
Я вже знаю путь.
Там чекає-дожидає
Радісне: «Прибуди!»*

*Швидко-швидко легкокрилий
Прилечу-примчусь,
А забачу постать милу —
Радістю займусь...*

*Легко-легко усміхнемся —
Річка, мов трюмо, —
Зарадієм, розмахнемся
І побіжимо...*

* * *

*В бризках променя купаються
Вже прив'ялі квітки,
Листя жовкне і згортається,
І знесилено схиляються
Пелюстки.*

*Бризки променя нелітнього
Золотять пожовклий лист,
І між рясту оксамитного,
Ще не зблідлого — тендітного,
Уплелись листки новітнього,
Мов разки намист.*

* * *

*Коли подивлюсь на написане мною,
Коли прочитаю безбарвності зміст,—
Мені холодно стане... Сліпою звіздою
Лечу між загаслих, закрижених зізд.*

*Погляну навколо — сліпий не побачить...
Закличу до рідних — клик тана в юрбі...
А чужість лякає і хоче одзначить,
Що я найчужіший собі.*

* * *

*Проступило небо зорями,
Місяця погнувся лук,
Обрій заснувавсь прозорями,
Мов павук.*

*І земля стоїть дзвіницею,
І вода — як в вікнах скло,
Віз прищуливсь над криницею
І вмочив своє жало...*

*Розпростерлась тиш лелекою
І крилом укрила все,
Лиш луною недалекою
Дзвін ручаю донесе.*

*Та от ми ще — непокаяні,—
Обійнявшись обірuch,
Ходим місяцем осяяні,
Котим зоряний обруч.*

*І куди його докотимо
До ранкової зорі
Срібносугими золотами
Огнесерді котарі?*

* * *

*Ви прийшли до мене нагадать минуле,
Засмутити спокій в вихорі уяв:
Як Ви огрубіли — стали наднечулі...
Я напружив згадку... Я Вас не пізнав.*

*Не зів'яли весни, не розтали зими,
Не пролинув років різнобарвний ряд.
— Але ми не ті вже, зовсім
вже не ті ми,
Нам не повернутись, не піти назад.*

*Так чому схилили смучене обличчя
І сховали в зорі непритомний жаль?!
— Я Вас добре знаю — Ви не таємнича,
Ви мені розкажете, якщо є печаль...*

* * *

*До неба фіалкова риза
Півкругом зірками приколота,
І сіється золотого сизе,
На землю прозоре золото.*

*Тумани на вітрі протряхли
В степу понад шляхом синім:
Мої ноги і руки пропахли
Гірким і солоним полинем.*

*Я обвітрив обличчя і груди,
Засмагли плечі і руки...
Там ходять лисиці і люди,
Де стежки повзуть, мов гадюки.*

*Де ходять ведмеді і звірі —
Там шляхи прямі й широкі...
У небі — в фіалковій шкірі —
Горить половина ока...*

*Пропахли не тільки руки,
Волосся пройшло і очі —
Полинем, любистком і рухами
Ночі.*

*Там ходять тільки оmani,
Ворожба, сповіді й навроки,
Де в болоті одбилось в тумані
В трясині — одиноке —
Червоне, як рана,—
Місяця око.*

* * *

*По небу не хмари, а клоччя
Білої з сірим бавовни,
В повітрі зойки сорочі
І далекого грому одзвони.*

*Випнулась в небі веселка —
Дружка святого цебрá —
Нанизана на коромиселко
Райдужних кольорів гра.*

*Тілом припавши до броду,
Воду ссуть із ріки
Білих туманів зі сходу
Пухкі павуки.*

*Зимно під вечір травневий,
Коли після дощів
Сонце пірне за плавневі
Куці...*

Із збірки «ЛУНИ» (1919)

* * *

*Хтось сонце списом за край зачепив
І владно потяг за темний обрій,
Огню цїлину розіп'яв, роз'ятрив —
Недобрий.*

*А там,— як об кремїнь,— об сонце креше
Крицяним велетенським кресалом
І сонячним золотом захід мереже,
Мов палаючими коралами,*

*Мов палаючими крицями,
Мов палаючими зливами,
Розкидає іскри жар-птицями,
Жар-звірами і жар-рибами.*

*Вигинається зміями,
Вужами і гадюками —
Золотими віями
По повіках стука...*

*Дзвенить і дзвонить,
Пала і палить —
В гучні долоні
Ловить опали.*

*У моє серце вливає силу,
В усю істоту влива буяння
І крик бажання — якби-то крила —
За обрій щастя — до мук згорання!*

* * *

*На крутих його рогах,
На сталевих ребрах —
Сонця блиснула дуга
В райдужних сребрах.*

*Налилася в очі кров,
Нагнітила жили —
І гнівливо розколов
Бик ізняті крила.*

*Од розгону — загуло,
Од удару — громи
Розщепилося крило
На рясні бахромі.*

*І, розбивши міць крила,
Бик погнав щосили,
Щойно курява пішла —
Злотний пил і брила.*

*Напустивши роги вниз,
Лобом в серце сонця,
У броню огнених риз,
У червоне сонце,—*

*Похитнулося од ріг,—
Десь за обрій впало...
А скажений бик заліг,
Що аж луни встали.*

*І знялися од бика
Бронзові тумани,
І чиясь звела рука
Вечорове рано.*

* * *

*Залякана в повітрі блудить блакить...
Не вірте часу універсалам:
Палю візьміть —
І по скрижалям!*

*Золоті зорі, як рої ос,
Гудуть вгорі, у синьому морі...
У покос
Зорі...*

*Над груди будинків,
Над неба котурни,
Над силу і вік,
Над вимір годинників,
Над урни —
Чоловік!*

*Упадуть надгробки в імлі,
Стануть на ребра труни,
Застогнуть діти землі —
І підуть луни.*

*Покинуть льох віків,
Поширять пащі нор,
Підуть до молодиків,
До нових зор.*

*Взялись рови полинями,
Горби вкрились соном,
Вітер гладить долонями
Жовту ниву льону.*

*Кучерява нехвороща
Гніздиться, як квочка,
Хмара випрала й полоще
У ставку сорочку.*

*Стоїть літо, як та свічка:
Аж кипить — згорає,
Тільки воску жовта стрічка
Донизу збігає...*

*Зачалась гаряча стрічка
З Івана з Купала,
Розгорнулась в буйну річку
На Петра та Павла.*

*Забувають жовті води,
Підуть димним пасом,
Коли літо дивну вроду
Виколосить спаса.*

*Тоді хмари, підіткнувшись,
Добілять полотна —
І, непевно озирнувшись,
Гляне осінь злотна.*

ВЕСНЯНКА

*Весно-нічко, весняночко,
М'ятою стелися,
Прижмур свої темні очка,
Туманом візьмися...*

I

*Ходить, леле,
Щось зелене
І веселе,
Що аж сумно,
Шовки стеле
Зелені
Безшумно,
Роси сипле
Цілющі
Крізь пальці
Зі жмені,*

*Вийти у ніч, у садок найстрашніше,
Так, ніби хтось мене може спіткати...
Душно, ой душно... Піду-таки з хати...
Мати!
Мусить щось статись...*

III

*Ліктями упершись в гостряки тополів,
Ніч спить,
Розляглась по шляху, на ланах, на полі —
Лежить.
Камінці у воду кидає русалка:
«Тони!..»
Дзвонять, мов дзвіночки, квіти... Палко.
Ніч, дзвони!..*

IV

*На узліссі — при самому полі,
Де погнулись од вітру тополі
І де місяць горбами прямує,—
Чиясь постать понуро чатує...*

V

— Чом прийшла запізно?

— Ой і не питай!..

.

(Звив обруч залізний
І поніс у гай).

VI

Весна-нічко, весняночко,
Добре дурманила,
Що мережку на сорочці
Світ-зоря пошила,

А на буйні довгі коси
Очіпок наділа...
Білі ноги, срібні роси
Сплячим оросила.

А поранку — очі в очі —
Кришталеві персні,
Що ховала сутінь ночі,
Мов дівчина перси.

*Сонце птицею кущами
В гущину летіло...
Ой під росами-дощами
Тіло протремтіло,*

*Під туманом, мов у ямі,
Тіло похололо,
Аж те сонце їх голками
Дрібно не сколело.*

*Купальські білі берези,
Сосни і чебреці —
Хто проведе лезом
По чистому цьому лиці?*

*Хто розвіє тумани
Казок старих,
Незачарований гляне
У нетра їх?*

*Хто папороть дівну зірве
І знайде зілля розмаю,
Хто луни з корінням вирве
Глибокому гаю?..*

*Купальські білі берези,
Безсмертники, чебреці —
Чий відзначаться лева
На чистому цьому лиці?..*

*Вечором травам — забавка,
Вітер жене вдалину...
Чи потерчата, чи мавки
Степову вкрали луну?*

*Крикнуть і зойкнуть — даремно,
Відгук тане — мов тінь...
Ліс кривулькою темною
Повирізвав далечінь.*

*Над лопухом пелехатим
Бражник уперто гуде,
Ніч павуком волохатим
Дня висисає мед.*

*Гримнуть би раптом з гармати,
Чи одшукався б тоді
Тиші з луною рознятих
Єдності згублений слід?*

*Із збірки
«ЩО Й ДО ЧОГО» (1924)*

РЕВОЛЮЦІЇ В СЬОМИЙ РІК

*Громом ударило в серця згаряча —
Не стало, не стало Ілліча,
Першого Більшовика
Володимира Ульянова-Леніна.
Але горить, горить нам
Чоло його — лєнінізм.
Товариші!
Здійснений Ленін — це і є комунізм!
Те, що Він створив,
Вбира у себе навіть скорб утрати,
Ленін — Арарат пролетаріату
Над потопом світової борні!
Ленін — Комуністичної партії орбіта.
Ленін — Вождь і Ленін — Учитель!
Ленін — серце світових мас,
Ленін — не вкладається в розуміння,
Як не вкладаються простір і час...
Ленін умер?*

*Гірка неправда!
Хіба Революція вмерла,
Хіба земної кулі довершився шлях,
Хіба ленінському паровозу в комунізм
Може стати домовина на путях?
Скажемо так:
Умер муж
Володимир Ілліч
Революції в сьомий рік,
Навіть скажемо так:
Умер в генії Леніна —
Все, що може бути смертного в генії,—
Чоловік!..*

Кому — тому, що він, мов, незаможний,
Кому — тому, що він харциз безбожний.
Кому — тому, що він «партейний комуніста»,
Кому — тому, що в нього щось «нечисто»,
А буде новий голова —
Нові права,
Приймання діл, шукання броду,
А темна справа —
Шусть у воду!..
— Свирид?
— Набрид!
— Михайло?
— Спайло!
— Тоді кого?
— Другого! —

Аж виступив

Панас Петрович Чаплія:

— Ось, громадяни, вся порада вам моя,
Я вже старий, безсилий чоловік,
Пасу сільську отару,
І знаю я куркульські тари-бари:
«Він комуніст? Безбожник він?
Шукає лишків? Бунтар з 17-го року?..»

А баби —
Храмові сороки —
 Розносять на хвостах
 Оті наклепи,
А ми хіба дурношелепі,
Що викинем Самійла Булаву
І виберем другого голову?!
Він у партійних чоловік довірний
І наших інтересів сторож вірний.
Я вже старий, безсилий чоловік,
Пасу сільську отару,
Але, як сонце заступають хмари,
Так куркульня іде на Булаву;
Як дощ засохлу землю моче,
Так кожний незаможник хоче
 Його за голову...

СВЯТО ВРОЖАЮ

I

Гордій сидів на лаві
З «Більшовиком» в руках,
Його Петрусь білявий —
На призьбі в чобітках,
А в холодку — Параска
У квітках,
Дівча маненьке,
На ній запаска
Новенька.
Я сам там був, і бачив, і знаю...

II

Цей день був Свято врожаю...

III

Ще столи стояли не зовсім застелені,
Ще на них газети до ладу не були
розкладені,
А вже все було на ялину прибрано зелено,
Бо ще звечора так комісією загадано...

IV

Коли це курить, летить «весілля»,
А посередині червоне знамено має...
Цей день був Свято врожаю.

V

Виходиш з церкви —
Тільки баби старезні,
Каліки затрапезні
Та попи товстелезні,
Бо хлопці, дівчата
І «комсомоли»,
Як коліщата,
Коло школи
«Правили» навкруги музиків...

*«Ох і ті черевики,
До танців охочі!..» —
Всміхались робочі.*

VI

*Говорили, що сонце одно на небі,
Як і на землі одна тільки правда,
Що нам у спілці треба
Додушувати гада;
Що нехай колос повік колоситься
І нехай гречка цвіте, медом багата,
Що серце з грудей проситься
І що стане брат за брата,
Що цеп іржавий упав і дзвонить,
Що нам світ — а не нори лисячі,
Що нас мільйони,
Ще й тисячі!*

VII

*Далеке небо краялося
В золотій млості,*

Довго не гаялися
Дорогі гості...
Старшим — газету,
Молодшим — книжку,
Дітям — конфету,
Дівчатам — посмішку...
І повз церкву,
Через місток — на доріжку
Легко
Автомобілем покотили...
Потім і смеркло,
А ще довго гуркотіло,
Чмихало десь далеко
За горбком у полі...

VIII

Ех, і вільної ж волі,
Як тих братів на світі,
Як колосків на полі,
Як васильків у житі,
Як лук у гаю...

Я там був, і бачив, і знаю...

ПРИБЛУДА

До Швореня Данила
Приблудила
З якогось іншого села
Чужа кобила...
А приблудила просто в шкоду:
Обїла гичку, мішанку звела
І задоволено на буряках лягла
Серед городу.
Такі прикмети:
Розкраяна губа,
Незнаного заводу,
Ряба,
Чотири годи,
Грива гніда,
Хвостом чимала,
Сама худа...
На сході порізили:
«Доки хазяїн доведе права,

Поставити її в Данила
На роботі;
Понеже буряки йому звела
І мішанку потолочила,
Хай одробляє в поті...»
Данило Шворень аж зрадів:
«А як же! Де ви бачили?
Своя скотина:
До біса всякої роботи!..»
Як біля рідної дитини,
Біля прибудної шкапини
Йому клопоту...
Він гички їй, він їй отави,
Він січки й іншої приправи,
Він чеше гриву, запліта хвоста,
 Приблуда та —
 Та вже не та!..
Аж ось у понеділок до роботи:
Приблуда весело в голоблі стала,
Аж сокорила, доки запрягали,
Але...
 не вирушала за ворота:
Ні тпру ні ну!

Її й просили, і лупили
Аж до сімнадцятого поту,
І лаяли, й стидили —
Приблуда не рушала...
Данило випряг і в ворота пхнув:
«Йди під три чорти,
Хоч би й до плоту!
Вже є скоти,
Але такого скоту,
Я ще й не бачив,
І не чув!..»

І проміж нас чимало є приблуд:
Радянська влада їх пригріла,
Нагодувала, напоїла,
Простила шкоди, як собаці,
І, врешті, вимагає праці...

Але й вони не рушать за ворота,
Паскудять світ та брехні шують.
Пора б і їх ось за таку роботу
Потурить в шию!..

ЖИВИ СВОЇМ УМОМ

*Лежала раз овечка,
На вовну куца,
Бо стрижена
Лежала та овечка
У саму спеку
На вигоні.
Ішла повз неї качка
Така боката
На став, на воду,
І підняла носата
Дурну овечку
На глум, та й годі!..*

*— Фу! Душно... Сонце наче жар.
Чого тобі на спечищі качаться?
Он, бач, вівчар
Сидить у холодку і чуха спину,
А з тебе лій тече... Лиха година!*

Чи тобі холодно? Чи як?!

Чи що за знак?!

Ходім купатися...—

Підбурили вівцю лихі слова.

А у вівці — не тільки хвіст,

А куца й голова:

— Ой, хочу я купатися, хочу, хочу!

Та кумпаньйона біг мені не слав.

Ходім мерщій, голубочко, на став

Купатися!..—

Пішли. А став крутоберегий

І з берегу глибокий.

Уперлася вівця ногами:

І лупить ока...

А качка, тітка язиката,

Вже знов глузує.

Вівця те чує,

Вівці тим словом серце ріже...

— Постій же!..—

Розбіглася вівця — та й

Плиг у воду!..

На глум, та й годі,

На страту —

В угоду качці язикатій!..

*І, може, чули?
Овечка потонула...*

*Є на селі ще овечок чимало:
Для них чужі слова, що «хліб та сало»,
І на недобре діло наверта
Вже, звісно, язиката,
Вся куркульня носата;
А комнезам не розшолопа справи,
Та і плигає часом гава —
Прямісінько із кручі в воду:
І має збитки, навіть страту,
Як нерозважлива вівця та!..*

КОСТОМАХА

*Візьму я палицю в руку
Та й рушу вздовж довгого шляху,
Я — комнезам Матюха
Костомаха.
Вітер волосся розводить,
Поли свити розвіяв парусом,
Рано гантує сонце на сході
Червоним гарусом.
Ті баби, що на прощу,— мимо,
Ті баби, що з прощі,— вбоки...
Не по монастирську глину
Іду я в Київ високий.
Воно б краще, ніж пішки, на потяг,
Та грошей в кишені замало...
Дзвонить по спині в чоботях
Кухоль об клапоть кресала,
Босоніж іти легко,
Ранок такий здоровий...*

Онде — назустріч — далеко
Визубривсь ліс сосновий...
Ах ти, поїж тебе мухи,
Впину немає ногам!..
Слухай, товариш Матюхо,
Щастя ловлять руками!
Пригадуєш, як ще учора.
На зборах серце клепало:
«Що, як не виберуть? Горе!»
Тільки вибрали... Знали...
Знали, що для Матюхи
Краще об мур головою:
Лісом угору руки —
Всі підвели стіною...
Дехто сміявся з робфака:
— І хто таке слово зв'яже?..
Ти, брат, узнай, Костомахо,
А потім і нам розкажеш! —
«Добре...— думав Матюха.—
Ще б пак! Мені та не взнати...»
Ах ти — їдять тебе мухи! —
Ноги неначе крилаті!..

НАУКА

Усім відомо, що за птиця
Куркуль Омелько Бараниця...
А це щось трапилося з ним,
З цим вовкулакою старим:
Закликав він Оврама —
Сусіда-комнезама —
До себе на обід...
Усе — як слід:
На покуті сідали,
Пили і заїдали,
Брехали, як уміли,
Аж поки — поп'яніли...
Давай тоді мій Бараниця
Перед Оврамом гонориться:
— Чи пам'ятаєш ти, Овраме,
Рознепутящий комнезама,
Які були у мене коні,
Які наритники, супоні,

Як доглядав я свої свині —
Старанніше, ніж господиню!
Який порядок був на стайні,
Вже ж не такий, як у читальні!
Ходила біля мого скоту
Вся ваша латана голота,
Та і тепер, до речі мова,
Ви всі для мене — тьху — полова!
У мене все, у вас нічого,
Крім голодранства світового.
Проте покликав я сьогодні,
Ти, комнезамська твоя бодня,
Тебе до столу...

Як ти їв?

Ти пер, ти лопав, аж цапів,
Ти мазав масло, наче глину,
Ти пив настойку з апельсину,
Хіба ти пив? Ти дув, як бик,
І шпаргу жер, мов той часник!
Тобі я й слова не казав,
Проте ти землю одібрав,
У мене одібрав, ледащо,
За нюх табаки, хто зна й за що.

*Ще й «лишками» назвав, псявіре,—
Босяцький землеміре!..*

*Ото, Овраме, май науку
І по зубах угадуї щуку:
Вже як куркуль веде до страви,
То, значить, брат, погана справа...
Та й комнезам за кумпанейство це
Щоб не зайняв, бува, тебе: ·
— А геть від нас такий, «цабе»!..—
Гарнесеньким дубцем...*

МАЙСТЕР

Омелькові порвався міх
(Омелько Гак — коваль).
Кому від того сміх,
Гаківі ж збитки, жаль:
Роботи — аж по лікті,
Робота золота...
— Схожу лиш я до майстра Киктя,
Хай прийде, залата...—
Приходить ось і шорник Кикоть.
Приладив окуляри вмить
Та й каже: — Нащо було кликати?
Нема чого робить:
За смик не треба було смикати,
А повагом водить!
Цю дірку залатати не можна,
Нехай хоч золоте,
Тут шило не піде сапожне
І дратва не піде!

Французський ключ,
Бельгійську швайку,
Шевський сургуч,
Німецьку гайку
Тут треба неодмінно мать,
Щоб, значить, дірку залатать,
А без показаного всього
Не буде, братику, нічого!..—
На лоба окуляри склав
І з кузні «майстер» почвалав.
Омелько буркнув: — Тобі й раз!
Не майстер ти, а свинопас!! —
І став Омелько з того всього
Латати міха сам свого:
Товстої дратви насукав,
Ременю клапоть одшукав
І вмить, щоб знали, залатав
Ковальського свого він міха
Без зайвих слів, спокійно, тихо...

Отак лякали й нас «майстри»,
Що нам, мовляли, не звести,
Не збудувати Раддержави,
Та й — набрехали підлі гави;

*Бо що ж ми бачимо тепер?
Що без «майстрів» ото таких
І наш Коваль СРСР
Живе — і проживе без них.
Порад ні в кого не пита,
А сам свої «міхи» лата...*

ПРО СТО ВІДСОТКІВ

Борода мотається
Над пивним барилом,
Аж упрів, старається
Панотець Гаврило
Підсвятити діло.
Та все свят — словами,
Наче гарбузами,
Глушить по долівці:

— Вівці мої, вівці!..—

Та й знов: — Вівці, вівці!..—

А далі — ні слова...

— Ет, з ції промови,

Як з козла старого,

Ні дійки... Нічого.—

Мнуться, трут'ся люди:

— Чи ще довго буде

Піп, як баба к позиву,

Солодить молозиво?! —

Та один за Ган...
А другий за шапку:
— Ноги вже потерпані,
Вилітаймо з церкви...—
А піп в стелю очі,
Та таке тороче,
Та таке все з рота —
Ні в тин, ні в ворота.
В церкві вже ні духу,
А піп — наче муху
Одганя руками,
Як пан снопа в'яже —
Нічого не скаже.
Сторож тут крутився —
Сам-один лишився,
Плюнув, підступився
До попа з ключами:
— Хай господь тут з вами
Я ж піду до хати
Киші підлатати,
А ви по кінцеві
(На цьому кільцеві
Всі ключі від храма,
Од дверей та брами),

*Вже замкніть, будь, ласка,
Бо ця ваша казка,
Мабуть, без зав'язки*

*Був я на докладі
У одній громаді.
Там учитель, к слову,
Теж держав промову
(На всі сто відсотків!).*

Та все:

*— Сто відсотків,
Всіх відсотків сто!..—*

*І хоч вам хто
Знав, чого він хоче.*

*— Голову мороче,
А ей-ей, мов п'яний.
Жмем додому, Іване!..*

— В чім же горе саме? —

*Вчитель запитався,
А я й одчитався:*

*— Не лякай словами,
А балакай кросто,
Так і так — не гостро:
Школа без помосту,*

*Дров нема й колодки.
Це ж нам сором, люди!..
Диви — й діло буде
На всі сто відсотків.*

ЗЕМЛЯ — НЕ ХЛІБ'Я

Був на узліссі, на вільоті,
Вітер волосся скуб.
Високо в небо вилетів
Яструб.
Сонце ласкаве, як в маї:
— Горю, горю, палаю!
Кого люблю — впіймаю...—
Чоботи борозну міряють,
Більш як гони — нема...
— Що це вони затівають,
Прокіп, Антін та Кузьма? —
Кажуть:
— Земля — не хліб'я,
Не в перезві коровай,
Як захотів, так, мовляв,
Вздовж його, впоперек — край!
Не, брат, земля, як жива,
З болем приймає ніж.

Будуть на те жнива ---
Ось коли, братику, р'ж!
Ти її не в межу,
Більше в ріллю заганяй.
Ти в ній копайся, як жук,
За дорогий урожай.
Ти про толоку забудь,
Землю до купи стягни,
Десять пудів за пуд,
Зерна в засік загни!
Та голови не ламай,
Швидше пишися в артіль! —
Гув біля лавки Кузьма,
Як над шипшиною джміль:
— Ралом не будем орать,
Жменею хліб розсівають,
Косу не будем тягать,
Ціпом не будем махать,
Паском живіт підтягать
Десь там під весну...
Ось що нам всім антиресно!
Цобі, дівчата! А цоб!
Хоч уже ви не дражніть,
Тут аж ламається лоб,

Як його краще прожити?
Мабуть, таке, що схожу
Я до Кузьми Лопуші:
Як над одну межу,
То і мене запиши.
Зяб-ще оратиму сам,
А повесні — на артіль.
— Здрастуйте в хату вам:
Хліб та сіль!..—
А на узліссі, на вильоті
Вітер волосся рвав.
Яструб у небо вилетів
І — пропав.

ПОЗА ЗБІРКАМИ

ОКОНА ОБНОВИЛАСЯ

Ішла кума Секлета
Та повз Петрову хату,
Глядить кума Секлета:
Людей стоїть багато...
— Ой кумоньки-голубоньки,
Чого ви тут зобралися —
Може, куди записують,
А я й не записалася?
— Секлето, довго спала ти,
Щось добре, видно, снилося,
Не знаєш, що в Петрової
Окна обновилося.
— Ти ба! Мені, ох, лишенько!
І як воно так сталося?
Не світ-зоря упоралась,
Пішла і не вмивалася.
До ранку аж возилася,
Ховалась од міліції —

Дванадцять пляшок вигнала
З тієї препозиції...
Чи єсть же тут і батюшка?
Чи єсть же тут і матушка?
І дяк чи тут з дячихою?
А що ж Петро з Петрихою?
Зовсім я спантеличилась...
Так цю ніч, люди, кажете?
Хіба ж то в пору встанете,
Хіба ж то в пору ляжете?
Таке стовпотвореніє:
Окона обновилася...
А в мене тільки, тільки що
Горілка доварилася.
І сіно ще не гребено,
І жито ще не в'язано,
Оцими міліонами
Всім людям світ зав'язано...
Хіба ж то в пору встанете,
Хіба ж то в пору ляжете,
Як цілу ніч ховаєшся?
Так цю ніч, люди, кажете?
Отож-то я примітила:
За північ як схилилося,

*Не спалося-дрімалося,
Горілка ще варилася,—
Пішло таке сіяніє...
Мать божая явилася...
Отож тоді, голубоньки,
Окона обновилася.*

1923

УДОВА
(Байка).

На пасіці у куркуля Запари
Іде за роєм рій.
Роїв тих — темна хмара.
Як піде рій,— так піде рій...
Він каже: — Наче божя кара! —
І треба сісти одному рояці
Вдові-сусідці на горіховій
гілляці.

А Мотря не дурна була вдова,
Роя зібрала в рукава
І присвятилась... анічирк!
Аж зирк:
Уже й Григор чвала до хати —
Роя у Мотрі виправляти:
Не зна ж і сам, що діяти
з роями,
Та з ними — горе з куркулями —

*Бери ось рій! Твоя, Григоре, сила! —
І решето з роєм на стіл постановила,
Калитку скинула, у двері одступила
І гримнула дверима на весь суд...
Що там було — в'явить одразу можна.*

*Але, щоб байка не була порожня,
Ще кілька слів своїх додам:
Сількомнезам! Сількомнезам!
Тобі великі є права,
Не беззахисна ж ти вдова,
Ти кращий син своєї влади,
Чому ж жалієш часом гада,
Нащо рояться їй досі «лишки»
У куркулів... Пора б забрать
І, замість владі докорять,
Не дай у кашу наплювать
Собі ти сам!
Учи, як «вчила» та вдова —
В тобі і сила, і права!*

ЩО ВАЖНО?

То не важно обрати Раду,
Важно — обрати яку?
Ось що важно, — так важно
Незаможнику, батраку!
Не важно, щоб у кріселку
Персона пера ламала,
Важно, щоб голову мала
Не веретелку!
Не важно, щоб лаялась круто,
А справи вела помалу, —
Важно, щоб не плутала
Та не крала!
Не важно, що басом провадить
На сході куркуль лихий:
Важно, що він у Раді
Стає і «німий», і «глухий»!
Що Текля баба — не важно,
Важно, що мудра така —

Головою, гляди, переважить
Іншого мужика!
Не кваптеся так на потреби.
В партійця немає ікон,—
Важно, що зна він декрети —
Земельний закон!
Не важно обрати Раду,
Важно: буде яка?
Треба проводить громадою
Комуніста-більшовика,
Селянина-незаможника,
Бабу, що мудра така,
Чесного, письменного, підходящого
Середняка!

1923

КУЗНЯ ДОБРЕ КУЄ

Кузня добре кує,
Іскри бризкають,
А бандити по Вкраїні
Ходять низкою.
Та серпа їм під шю
Як підставила,
Зверху молотом по тім'ю
Як ударила,
Одрубала головешку
Красна Армія,
Не бандиту переважить
Пролетарія...
Кузня добре кує,
Іскри в сторони,
Колективам видає
Плуги-борони.
І завод рушив в ход,

Димить дугами
Та співає шестернями,
Центрифугами.
Восьмий рік зустрічає,
Гонить пасами,
Приганяє та рівняє
Ватерпасами.
Ех, ходили по Вкраїні
Банди низками...
Тепер кузня кує,
Іскри бризкають!..

1924

СИНУ!

Не знаю я, чи розпинали
Іуда і Пілат Христа,
Але проспекти і квартали,
Але сьогоднішні міста,
Сирени зойк... автомобілів
Серед міської фістули
Мене в провулку придавили
І на дротах розіп'яли.
Сказали: «Корчя!
Доти корчя,
Доки не впевниться рука
Наївного машиноборця
Не зачіпять маховика...»
І йдуть за днями дні, неначе
З черги за цукром покупці...
Чи, може, я даремно трачу
Слова невидумані ці?!
Чи, може, я, життям потертий,

Позичу місту все, що є,
Та міста не прийму до смерті,
Бо кров моя — село моє?!
Чи ж міг я вирушити в дорогу
До міста, кинувши село,
Хіба тепер воно не в ногу
Ступа, натуживши чоло?!
І знаю я —

таких багато,
Що розчахнулися тепер;
Та син мій вже не буде татом,
Як «Руссю» наш СРСР!
Ми ляжем ситим перегноем
Під коренища молоді
І виразки свої загоїм
Об вруна тепло-золоті...
Тільки одно візьми од мене,
Що взяв од міста я нове:
Іти вперед!

Таке натхнення,
Револьюційне і живе.

СЕРЦЕ

*І знов над дальшими віками
Стривожено замисливсь я:
Летить за повними парами
У безвість пущена земля.
Куди летить?*

*Чи то з метою,
Чи без мети, як крик в юрбі,
Стрілою тале золотою,
Ні зги,
ні сліду*

по собі?!
*Та що мені космічні вежі,
Твої шляхи, твої кінці?
Чи ж серце,
спадщину ведмежу,
Як перстень,
звіриш на руці?
Його чи знімеш?
Чи погладииш?*

Чи вичистиш?

Чи продаси?

Чи на долоні всім покажеш,

Чи на кинджалі подаси?

Вікам іще і поколінням,

І поколінням, і вікам

Даю я серце на боління,

Свій невибагливий вігвам.

Народе мій!

Чи ж я повинен,

Що по хатах в твоїм степу,

В ярузі кожній і в долині,

А може, в кожній хаті був?!

Чи й сам повинен ти,

Що з серця

Могутнім чорним паром встав,

Що в кожній латаній чимерці

Волове серце приховав?

І чи повинні ми обоє,

Що, не спинивши наших серць,

Як буря, вирвались з тобою

На цей рішучий,

смертний герць?

Більш не лежать!

Бийсь, моє серце!

Бийся, як билось,

Мстись і люби,

Хоч би земля у просторах скрутилась,

Стерлась хоч би!

1925

СТЕПИ

Ой міцним же винним вітром
Ви обвіяли, степи,
Та того, що так нехитро
На стежки од вас ступив.
Рік за роком навздогони.
І ніхто, ніхто не знав,
Чи то сам я вітрогонив,
Чи мене хто розігнав?!

*

Переліски. Лан за ланом.
Сонця золото... Жнива...
Хто й кого ще так тиранив,
Так безжалісно кував?!
Тільки рушив...
а з дороги
Вже й оглянулось мені:

*З жита перепел під ноги
І стрекоче по стерні.
Іде шляхом віз рипучий,
І погонич-філософ
Свої думи в нитку суче
Під повільний кінський чох.
Скинеш шапку... Поспитаєш,
Чи з далекого села?
Він тебе неначе знає
І очима обгуля...
Сядеш скраю... Віз не схибить,
Віз не зрадить... Віз-фортець.
Дядько очі мудро брижить
І хитрує навпростець:
— Що ж, товариш?
Хоч і пішки,
А тікаєш од села? —
І ревниво з-під посмішки
Тінь образи розцвіла: —
Город більший? Город кращий?
Там не колеться стерня?..
А бодай ти здох, ледащо!
Н-но!! —
із серцем до коня...*

*

*Город, город! Я до тебе,
Щиросердий, притуливсь,
Я приніс тобі од степу
Запах піль і подих тирс...
І ревниво, з-під посмішки
Нагадать дозволь тобі,
Що є степ, з якого пішки
Сам до тебе я прибїг...*

1926

ДИТИНСТВО

Дитинство!

Світла, золота пора...

Нехай роки промчатся наді мною

Веселим поїздом,

Огнем і холодом,

Шумливою рікою,

Снігами і вітрами.

Та знов, як ранок квітне над лугами,

Ви розцвітаєте веселою юрбою

Над перехрестям днів моїх потужних,

Наді мною,

О дні мої!

Яка кумедна заздрість,

І запізнiлий сум, і запізнiла радість,

І хороше, і боляче згадать про вас тепер,

Так, ніби із низин туман пливе до верб,

Горить пожегаром слід,

І роси ревма плачуть,

*А я в широкий світ
Виходжу сам неначе...
І голубіють межі вдалині,
І прискорбно і радісно мені...
А моє серце?*

*Ти було веселе!
Вином кипіла кров і в твоїх жилах билась,
Тепер бурхливий час у неміч
Тоді ще не стелилось!
Народе мій!
Нехай тобі судилось
Зазнати много на своїм віку,
Але тоді хіба вві сні лиш снилось,
Щоб хтось тебе розкув!
Дитинство!*

*Світла, золота пора...
Ти вивело мене в оці буялі дні,
Коли від Сходу — Захід загора
І червоніль кряжиться вдалині...
І сумно все згадать,
І радісно мені!*

УЖЕ НА ПОРОЗІ...

Уже на порозі...

Ні тиші, ні грому,

Бо то для майбутніх

майбутнє горить.

А я вже не винний

нічого й нікому...

Тривого-розлучнице, цить!

Уже не вернути прогуляну чуйність.

Хай в серці терпкому доходить вино —

Роки присудам зароблену мудрість,

А їм же було все одно!

Все ясно і просто.

На скронях зима,

Вчорашнє ще пише

до мене цидулки,

Та, пробі,—одвіту нема!

Зима — це не старість,

не смерть і не втома.

ОСІННЄ

I

*Ходить осінь толоками,
Сіє дощ на сита,
Білий туман молóками
На ріллю налтий,
Хвилюється, бурлачиться
У дорогу биту,
Виміщену об ратиці,
Колеса й копита.
Вітер чеше жовті гриви
Берізкам над ровом,
Вітер курить чорне мливо
На чорну діброву.
Вітер стогне пугачами
У верхах на хатах
І ника, ника ночами,
Як Марко Проклятий.*

II

Осінь, одначе, сьогодні не та...
Де ти, вчорашня осінь?
Сонця хтось жменями нарозкидав,
День такий теплий і босий.
Летється із кленів листу жовч,
Блідне і тухне в повітрі,
Густо набризкалась в листя кров,
Навіть і вітер не вітер.
В день такий, в день такий,—
як вино,
Дзвонами стума стане,
Шлях мій терновий і калино —
Вийшов у день цей багряний.
Навіть хмаринка сіра оця
Тоне в блакитній безодні...
В те, що учора не вірилося,
Віриться твердо сьогодні.

Дні спливають,
як боєць
в окопах,
кров'ю,
Кавалерія вже видерлася
в рейд...

З-під сукна зеленою бузою
Чий же то красується білет?
Хто забув?

Кого забуто?
Хто не в полі?
І чого
його
нема в рядах?

Чи з чужої злої волі,
Чи по власній добрій —
Просто так.
Просто так —
ніколи не буває,
Просто так буває
«так і сяк»,

І коли питання
руба
виникає,

Хто посміє вибвотнуть:

— Пустяк! —

«Пустячки»-пояснення...

Товариш!

У яке болото ти упав,

Із міщанства ти води навариш,

А воно із тебе виварить запал.

Кинь пояснень остогидлу мряку,

Жалюгідних довідок туман.

Стань к станку —

роби і не патякай,

Перевиш

реальний

промфінплан.

Ти дивися —

Захід рукавами

Обгорта на Сході

жовту млу,

Над всіма

п'ятьма

материками

Звис прокляття і насильства

глум.

Так впаяй же в пійло
напі Пію
Комсомольським
пайлом
обертон.
І щоб з кожного
твого
удару
ник
І здригався білий Ватікан,
Доведи,
що ти,
Товаришу,
ударник.
І ударний
весь твій
промфінплан.

1926

ШКІЦИ

(З книги «Серце»)

I

Далекий бір, як віск од свічки,
Накапався серед степів.
Я вийшов сам у темну нічку,
Ішов і прохолоду пив...
Ішов під неба коромислом,
Що вщерть обкраяло степи
І темним келехом нависло,
Ішов і прохолоду пив...
І думав я:

у небокраї

Упруться ось нові міста,
А зараз місяць прошиває
Промінням степові жита,
А зараз вітер тебе поїть
І вагітніє чорнозем,
Де час над віковим покоєм
Звиса дамокловим мечем...

II

Бувають груди — наче з криці,
І груди — плетінь валова.
Є серце, зіткане з огниці,
І ладуночка воскова.
Буває небо — наче рана,
Загровами пожеж зія,
А то бува, як брук з туману,
Лежить і лискає — змія...
Є люди з сонця і живиці,
Серця їх — з язиків од ватр,
І є такі собі мокриці
З невивітрених, вогких хат...
Який же я?

Не раз врзалося
У мозок лезо запитань.
Чи, може, я на хвилях парус,—
Гроза і джерело хитань...

III

На перехресті днів зустрілись
Ми, друже мій, і я тебе пізнав...
Колесо часу незмінно котилось,

Труд нам плечі кував...
Друже, так здраслуй же, друже,
К чорту і зморшки, й утому з лиця!
Ти, мій єдиний, у витертій блузі,
Що ти мені обіцяв?
Сядь, розкажи —
Я послухаю радо.
Певно, латочка кожна життя
Буде твоїм і моїм свічадом,
Наче боровся то ти, то я.
Але, друже...

У виломі губ

Чом перегнувсь ти, як ярем дуги,
Чом твій язик зарипів, як луб,
Як той дебелий луб з натуги?
Слухай, хороший, очі твої,
Очі твої чому топиш ти долі?
Правда, що правда і труд млоїв,
І мозок, і серце, і кров неволив...
Але ж...

Хіба ти не спалахнув?

Слухай, слухай, друже,
Хто тобі губи з серця рвонув,
В очі набурхав калюжі?..

*(Серце моє, не тривожся!)
...Друже, куди ж ти, куди...
Тільки руде волосся
Вітер розвіяв...*

IV

*Гартованим кроком ступа життя,
Пахне солоним прибоєм моря:
Низу там — зорі, горі там — зорі,
Гори над горем, над горами стяг,
І стяг той, як жив, говорить:
— Слухайте пильно:*

вирвався вітер

*Звідси і видко, і чутно — полоще...
Кидайте ж гасла з небачених літер
На усесвітні залюднені площі.
Вирвався вітер — бурі будь.
Був бій, бачив бій я!..
Вітер, з виру вирвавши лють,
Раптом на захід повіяв...
Ставляйте мури, фортець шпилі,
Ставте, кому не гаразд там,*

*Тільки вітер уже пролетів
Просто на дворище газдам.
Сів і принишк.*

*Вітрові б що?
Вітрові б діла мало,
Коли газдиня кладе у горщик
Шкурку натомість сала.
Але цей вітер, вітер, ві...
Терпне язик, як горе,
Він у гуцульській уже голові
Виром вирить червоним.
Раптом зірвався вітер, ві...
Терном дороги в гони,
Вітре червоний, вий і вий,
Вітре червоний!*

*Море солоне, сльози солоні, солоний і піт.
Праця, неволя і горе — гіркі...
В морі не тоне, в огні не горить
Право трудівників!*

*Вітер важкий, як винограду брость,
У міста геометрію, у брук,
За ріг будинку звів хтось
Два злами ринв, як пару рук.
Трамвай згризав залізних рейок м'язи,
Ліхтар на розі жовтим мазав
Луску панелі, і нічний візник
За рогом зник.
З різних боків
Залізних биків
Вип'явся тулуб
За тулубом
Темний...
Думка — як голуб,
За думкою-голубом,
Наче вітри поземні,—
Летять і летять...
Ех, не взять, не рознять
Вас і себе мені.
Та й нащо це?
Слухай і знай:
Серце недаром,*

Недаром же серце
Солодко й млосно
Лащиться... ай!
Терен і терпуг,
Тепло і терпко,
Наче в жнива і —
Вітрець,
Наче хазяйка
На сонячну жердку
Ниже доходить
Перець.
Днів цих пиво холодне й бадьоре
Б'є мені в скроні і легко п'янить,
Хочуть легені і кожна пора
Пити повітря і сонце пить...
Труд цілоденний,
Втіха і втома —
Хто мені це приділив?

Місяць над містом,
Як оклик чи кома
Після слова,— ж и в и.

VI

Вожді і дні, як маяки,
Скервують наш погляд гостро,
Щоб всяк в свої материки
Вклякав принаймні, як півострів...
Але чи зважиться який
Не то герой, а навіть геній
Сказати, що ми лише такі,
Про кого знав товариш Ленін.
Чи посудомлене чоло,
Закинувши в майбутнє зором,
Не розбігалось, не цвіло...
(Для нас уроком і докором).
Коли він бачив золоті
Не заморочені голівки,
Він тільки щастя їм хотів,
Та чи свого (питання) тільки?
А коли в образі нараз
Вдягалась в плоть йому ідея,
То, вірте, думав не про нас,
А про дітей товариш Ленін...

VII

Підковами брязнув дзвінко
Битим шляхом кінь баский,
Сонце звісило на нивки
Золотенькі запаски...
Лети, коню, лети стрімко,
Як до милої думки...
Мати доню виводжали з хати,
Води коню наказали дати:
— Пої, доню, коня за дня,
Бо надвечір може не стать коня...
Кінь копитом під козаком буде копать,
А смерть в степу за козаком буде шукать...
Не вивезе козаченька кінь непоєний,
Паде козак окрай степу, смертю впораний.
Паде козак в повороті, як стріл з лука,
Розхрестяться на два шляхи білі руки,
На два шляхи рознімуться йому ноги,
Паде козак порубаний край дороги...—
Дочка брязнула у сінях об відро
Коромислом,
Козаченька за царину вітром
Винесло.

Мила в березі з криниці
Воду брала.
Козака у полі
Смерть шукала.
Як по воду йшла,
Відра несла
В порогу,
Певно, й перейшла
Козаку дорогу.
А назад хоч і з водою,
Та вже спізнавсь козак
З бідюю.
Молодим буєм-вітрогоном
З золотим істявся погоном,
Ударився грудьми молодими,
І закрукав крук над ними.

Дівка здіймала з коромисла відра,
Стайню 'дчинила — коня нема...
Хто тобі, дівко, росу з вії витре,
Козак твій у полі з коня упав...

ЛІРИКА, БАЙКИ

Жовтень 20

Із збірки «Світотінь» (1918)

Зима	23
«Ранком, ранком зо світанком...»	24
«В бризках променя купаються...»	25
«Коли подивлюсь на написане мною...»	26
«Проступило небо зорями...»	27
«Ви прийшли до мене нагадати минуле...»	29
«До неба фіалкова риза...»	30
«По небу не хмари, а клоччя...»	32

Із збірки «Луни» (1919)

«Хтось сонце списом за край зачепив...»	33
«На крутих його рогах...»	35
«Залякана в повітрі блудить блакить...»	37
«Взялись рови полями...»	39
Веснянка	41
«Купальські білі берези...»	46
«Вечором травам — забавка...»	47

Із збірки «Що й до чого» (1924)

Революції в сьомий рік	48
Самійло Булава	50
Свято врожаю	53
Приблуда	57

Живи своїм умом	60
Костомаха	63
Наука	65
Майстер	68

Із збірки «Через решето» (1924)

Про сто відсотків	71
Земля — не хліб'я	75

Поза збірками

Окна оновилася	78
Удова (Байка)	81
Що важно?	84
Кузня добре кує	86
Сину!	88
Серце	90
Степи	94
Дитинство	97
Уже на порозі...	99
Осінь	101
Ударникові	103
Шкіци (3 книги «Серце»)	108

Владимир Моисеевич Ярошенко

СТЕПЬ

Стихи

(На українском языке)

Видавництво «Дніпро», Київ, Володимирська, 42. Редактор М. Д. Томенко. Художник І. А. Семенюк. Художній редактор В. В. Машков. Технічний редактор Ж. М. Островська. Коректори В. П. Сайко, С. Р. Смутьська. Виготовлено на Київській книжковій фабриці «Жовтень» Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Київ, Артема, 23-а. БФ 07135. Здано на виробництво 6.III 1968 р. Підписано до друку 25.VII 1968 р. Папір № 1. Формат 84×108^{1/64}. Фізичн. друк. арк. 1,875. Умовн. друк. арк. 3,15+1 вкл. Обліково-видавн. арк. 2,801. Ціна 34 коп. Замовл. № 70. Тираж 5500.

